

РОЗДІЛ 5 ПОРІВНЯЛЬНО-ІСТОРИЧНЕ І ТИПОЛОГІЧНЕ МОВОЗНАВСТВО

УДК 81`37

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2023.32.2.19>

ТЕМАТИЧНО-СЕМАНТИЧНА ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ МЕДИЧНИХ ТЕРМІНІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

THEMATIC-SEMANTIC DIFFERENTIATION OF ENGLISH MEDICAL TERMS

Цимбалов В.С.,

orcid.org/0000-0002-6543-7305

*аспірант кафедри англійської мови для нефілологічних спеціальностей
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара*

У статті на матеріалі лексики англійської мови з'ясовано класифікацію відповідно до тематичності слів, здійснено класифікування медичної англомовної термінології за тематичною та власною семантичною типологією. Джерельною базою термінології цього дослідження слугували статті, дібрані з англомовних медичних журналів, в яких висвітлені галузеві дослідження, наприклад, з генетики або цитології.

Терміни медичної галузі мають свою специфіку, зокрема у межах підгалузі значення терміну може набувати більшого уточнення або нового семантичного зображення. Кожна підгалузь медичної царини містить загальноживану лексику, а також вузькопрофільні слова, які можуть переходити у межах медичної сфери з однієї підгалузі до іншої.

Об'єктом дослідження стала медична лексика англійської мови як міжнародної, що вможливує прискорення взаємодії пріоритетних науково-технічних досліджень та рішень для оптимальної реалізації на допомогу людству. У науковій розвідці здійснено спробу тематично-семантичного класифікування медичної лексики через розрізнення та виокремлення термінів до класів залежно від їхнього семантичного складника та вживання у термінології.

Актуальність дослідження полягає у практичному значенні медичної галузі. Людство має як мінімум одну царину, яка не втратила своєї актуальності, адже саме медична галузь розвивається сьогодні стрімко та безпосередньо впливає на життя, бо пов'язана з людиною.

Накопичені знання з давніх часів збережено, що дає змогу медичній царині розвиватись поступово, методично та, що найважливіше, послідовно. Від досліджень давньогрецьких діячів та діяльності тогочасних лікарів до сучасних новітніх кардинальних зрушень.

Для уникнення нераціональних затрат на освоєння великих показників використано описовий та зіставний метод, які вможливають зіставлення слів та розуміння їхньої відмінності та спільності.

Задіяно оперування функціоналом мовного матеріалу, адже нові терміни вживають у контексті. Досліджено семантичний аспект лексики з виокремленої медичної царини. Використано диференціацію слів за їхніми ролями. Вказано на важливість розподілу великого масиву лексики за класами слів. Репрезентовано класи, які виділяють тематичні відмінності термінів медичної царини. У цьому дослідженні зроблено типологічний розподіл медичної термінології, беручи до уваги семантичний складник лексики.

Ключові слова: тематично-семантичний, диференціація, класифікація, медичний термін, клас.

In the article, based on the material of the English vocabulary, the classification according to the thematic nature of the words is clarified, the classification of medical English-language terminology according to thematic and its own semantic typology is carried out. The source base for the terminology of this study was the articles selected from English-language medical journals, which covered branch research, for example, in genetics or cytology.

The terms of the medical field have their own specifics, in particular, within the subfield, the meaning of the term may acquire greater clarification or a new semantic image. Each subfield of the medical field contains commonly used vocabulary, as well as narrow-profile words that can move within the medical field from one subfield to another.

The object of the study was the medical vocabulary of the English language as an international language, which makes it possible to accelerate the interaction of priority scientific and technical research and solutions for optimal implementation to help humanity. In scientific research, an attempt was made to thematically-semantically classify medical vocabulary through distinguishing and separating terms into classes depending on their semantic component and use in terminology.

The relevance of the research lies in the practical importance of the medical field. Humanity has at least one area that has not lost its relevance, because it is the medical branch that is developing rapidly today and directly affects life, because it is related to a person.

The accumulated knowledge from ancient times has been preserved, which allows the medical field to develop gradually, methodically and, most importantly, consistently. From the research of Ancient Greek figures and the activities of contemporary doctors to the modern cutting-edge radical changes.

In order to avoid irrational costs for the development of large indicators, a descriptive and comparative method was used, which make it possible to compare words and understand their differences and commonalities.

The operation of the functionality of language material is involved, because new terms are used in context. The semantic aspect of the vocabulary was studied from the isolated medical field. Differentiation of words according to their roles is used. The importance of the distribution of a large array of vocabulary by word classes was indicated. Classes that distinguish thematic differences of terms in the medical field are represented. In this study, a typological division of medical terminology is made, taking into account the semantic component of the vocabulary.

Key words: thematic-semantic, differentiation, classification, medical term, class.

Постановка проблеми. Питання диференціації складне та неоднорідне через низку причин. Одна з основних – відносність проведення класифікування представленої до вибірки лексики. Проблема виокремлення класів потребує різноаспектного аналізу та має варіювання у трактуваннях дослідників, адже немає єдиної усталеної класифікації, яка має домінувати протягом усієї наукової роботи. На сьогоднішній день виділено кілька основних класифікацій, на основі яких ґрунтуються відповідні дослідження термінології. Поділ за класами здебільшого суб'єктивний, тому кожний науковець може використовувати як вже наявні градації термінів, так і пропонувати власну.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Варто відзначити важливий внесок О. Литвинко у дослідження термінів. Серед її праць, дотичних до теми нашої наукової розвідки, виокремлюємо «До генези теорії про терміни» [1]. Чимало наукових робіт дослідниці присвячено саме англійській термінології, зокрема: «Семантичні відношення в англійській терміносистемі галузі машинобудування» [2], «Феномен омонімії (на матеріалі англійської субмови машинобудування)» [3].

На наше переконання важливо вказати на різноманітність галузей, які були досліджені українськими мовознавцями. Серед них постає нафтогазова сфера, лексику якої вивчала С. Дорошенко «Про польову структуру української термінології нафтогазової промисловості» [4], а також монографія науковиці «Українська термінологія нафтогазової промисловості: становлення і розвиток» [5].

Щодо медичної царини, то актуальною роботою є наукова праця Т. Лепехи «Лексико-семантичні та словотвірні-структурні особливості судово-медичної термінології» [6], в якій дослідниця проаналізувала судово-медичну терміносистему в аспекті лексико-тематичних груп.

Неабиякий внесок у дослідження медичної термінології зробили такі науковці як Р. Перхач, М. Сусуловська, проаналізувавши семантичний аналіз медичних термінів в інструкціях до лікар-

ських препаратів [7] та О. Рябушко, яка виявила епонімічні терміни в медичній генетиці [8].

Заслугує на поцінування наукова праця Г. Навчук та А. Ткач «Українська медична термінологія на сучасному етапі: проблеми впорядкування» [9]. Автори статті слушно стверджують неможливість закріплення за одним словом зображення лише одного поняття, тобто моносемічності, аргументуючи невпинним процесом пізнання та появою нових понять як постійної константи. Полісемія може бути визначена за ними як одна з форм економії мовних засобів [9, с. 163].

Схваленими є думки М. Присяжнюк, В. Юфименко щодо структурно-семантичних та морфологічних особливостей українських стоматологічних термінів-епонімів та принципів їхньої системної організації [10].

Відзначимо також напрацювання В. Лисюка щодо репрезентації синонімії в медичній термінології з опертям на іспаномовну періодику [11].

Представлену у роботі медичну лексику взято зі статей медичних англійських журналів [12, с. 75, 107, 151, 187, 225], [13, с. 1], [14, с. 2], [15, с. 8], [16, с. 2238].

Постановка завдання. Диференціація термінів може бути здійснена на основі різноманітних характеристик, згідно яких відбувається оперування спеціальною лексикою. Саме тому у статті ставимо за **мету** запропонувати власну класифікацію медичної термінології англійської мови за семантичним принципом через використання однієї з загальноживаних класифікацій за тематичним та семантичним принципами. Також важливим завданням є збір медичної термінології як бази статистичних даних, фіксування актуального стану речей у галузі та подальшого аналізу.

Актуальність дослідження полягає у тому, що на сьогодні тема диференціації саме медичної термінології англійської мови не представлена у повному обсязі. Більшість наукових робіт зосереджено на вивченні медичної лексики української мови. Якщо брати до уваги аналіз саме англійської лексики, то найбільший акцент зроблено на сфері економіки та банкінгу.

Виклад основного матеріалу. Якщо докладно простудіювати питання класифікації, то проблема полягає у відносності поділу слів на загальноживані та спеціальні. Феномен можна пояснити тим, що належність слова до певного класу термінів може бути поставлено під сумнів як явище зарахування до лише одного визначеного класу. Наприклад, у контексті дослідження термінів медичної галузі, можна навести як приклад англійське слово *eyes*, яке почасти вживане у повсякденному житті та здебільшого має нейтральне стилістичне забарвлення. Такий випадок не поодинокий, тому важливо розрізняти можливість слова переходити з одного стану в інший (у нашому разі, з лексики загальноживаної до спеціальної).

У нашому дослідженні студіюватимемо саме слова, які використовують у медичній галузі. Передусім необхідно відзначити, що кожна царина послуговується чітко визначеним списком слів. Тобто будь-яке слово не може бути використаним. Номінація у медичній галузі вкрай важлива, адже здебільшого пов'язана з серйозністю наслідків діяльності досліджуваної лексики.

З вищезазначеного постає, що потрібно виділити окремишньо ті лексеми, що позначають професійну діяльність та містять науковий підтекст. Для цього науковці ввели до наукового обігу поняття *термін*. Вважаємо доречним трактувати **термін** за В. Карабаном, який визначає це поняття «як мовний знак, що репрезентує поняття спеціальної, професійної галузі науки або техніки» [17, с. 18].

Отже, можна стверджувати, що саме терміни слугують незамінним засобом здійснення професійної комунікації.

О. Константінова у статті «Семантична деривація у процесах семантичної міграції англійських термінів оподаткування», вміщеній у колективній монографії «Семантична деривація лексики в типологічному висвітленні» вказує, що семантика терміну водночас залежить від системи понять галузі та мовного матеріалу [18, с. 155].

Логічним вважаємо наголосити на тому, що терміни не функціонують у вакуумі, адже вони складають певну систему, використовують семантичні поля, у межах яких засвідчена доцільність вживання. Що стосується системності термінів, Н. Біян у статті «Лексико-семантична та структурна класифікація термінів у галузі туризму в англійській мові» констатує, що терміни складають систему. Крім того, дослідниця на матеріалі лексики сфери туризму наголошує на тому, що «на сучасному етапі систематизація англійських

терміносистем окремих галузей набуває особливого значення» [19, с. 142].

Медичні терміни основними параметрами будови не відрізняються від звичайних слів. Зокрема, дослідники Barbara A. Gyls та Mary Ellen Wedding у книзі «Medical Terminology Systems: A Body Systems Approach 5th Edition» зазначають, що терміни складаються з таких елементів як корінь, сполучна форма, суфікс, префікс. Специфіка їхнього використання допомагає створювати нові слова за моделями та ідентифікувати вже наявні [12, с. 2].

Оскільки морфологія термінів не має принципово інших механізмів функціонування, постає питання у класифікуванні за іншими параметрами. Важливість класифікації термінів для наукової системи згадана у статті «Тематична класифікація українських електроенергетичних термінів» Л. Харчук. Дослідниця наводить логічний та лінгвістичний підходи до вивчення семантичної системи науково-технічних термінів [20, с. 72].

У науковій літературі спостерігаємо чимало різних класифікацій термінів. У нашому дослідженні послуговуємось однією з загальноприйнятих класифікацій, зокрема поділу термінологічних одиниць на *загальнонаукові терміни*, *міжгалузеві терміни*, *вузькоспеціальні терміни*.

У нашій науковій розвідці використовуємо принцип від загального до спеціального/окремого, тож спробуємо з'ясувати поняття загальнонаукового терміну. **Загальнонаукові** терміни (наприклад, *analysis, index, system*) – це лексичні одиниці великої семантичної ємності, що позначають, здебільшого як категоріальні та які класифікують наукові поняття загальногалузевого характеру і функціонують у текстах кількох сфер або галузей наукової діяльності [19, с. 144].

Крім того, загальнонаукові терміни можна охарактеризувати як ті, що вживаються у багатьох галузевих термінологіях, а також мають властивість конкретизації значення залежно від належності до певної термінології [17, с. 22].

Міжгалузеві терміни – перехідний варіант лексики, яка може корелювати одночасно у кількох галузях. Крім того, слушним є пояснення Н. Біян щодо того, що велика кількість таких слів переходить з галузі у суміжну, тобто відбувається запозичення. Отже, «жодна наука не утворює абсолютно усі терміни» [19, с. 143]. Такі терміни використовують, наприклад, серед споріднених галузей [17, с. 22].

Цікавим є те, що термін може бути запозиченим до іншої царини без змін, а може

зазнати семантичного перетворення. Наприклад, Н. Біян слушно наводить термінологічні одиниці *acrophobia, sea sickness, malaria, vaccination*, які представляють медичну галузь і є зразком запозичення із вже сталим визначенням [19, с. 143].

Треба відзначити спостереження Isabel L. Beck, Margaret G. McKeown та Linda Kusan (2013) щодо класифікацій словникового запасу за трьома рівнями: *щоденні слова* (наприклад, *word, number*), *слова, корисні в кількох предметних областях* (наприклад, *analysis, argument*) та *тематичні слова або технічна термінологія* (наприклад, *electromagnetism, photovoltaic*) [21]. У нашому разі перший рівень не має наукового складника. Другий рівень можна представити як *загальнонауковий*, а третій – як *міжгалузевий* або *вужькогалузевий*.

Вужькогалузеві терміни характерні для конкретної галузі [17, с. 22]. Тому сфокусуємося на медичній термінології. Зокрема, Н. Біян у семантичному полі туризму номунівала одне мікрополе, яке стосується медицини під назвою «Медичне забезпечення туризму», що містить лексику на позначення хвороб, які пов'язані з подорожуванням (*altitude sickness, breakbone fever, leishmaniasis, malaria, mountain sickness, cholera, diphtheria, bilharziasis*) [19, с. 145].

Як приклад, можливо здійснити розподіл медичної лексики за анатомічною тематикою. У цьому контексті яскравим прикладом слугують розділи книги “Medical Terminology Systems: A Body Systems Approach 5th Edition”, які можна розглядати ще й як тематичні підкласи у складі тематичного класу анатомічної термінології. У цьому разі тематичні підкласи представляють системи, пов'язані з організмом людини. Зокрема, робота містить такі розділи як *integumentary system, digestive system, respiratory system, cardiovascular system, blood, lymph and immune systems* [12, с. 75, 107, 151, 187, 225].

У межах нашого дослідження термінологію пропонуємо розподіляти за підгалузями на кшталт анатомії, психології, зоології, ботаніки тощо.

Тепер розглянемо вживану медичну лексику в журналах, виписавши слова з кількох англомовних медичних статей за алфавітним порядком. До списку слів зарахували також ті, що належать до словосполучень.

У межах нашої наукової розвідки виокремлюємо такі **тематичні групи**:

– **загальнонаукова**: *ability, abnormal, active, architecture, asymmetry, basal, basis, bidirectional, complex, consequently, core, correlation, cross, developmental, diagram, elucidated, environmen-*

tal, establishment, evolutionarily, factor, function, human, inner, insight, intermediate, investigating, involved, key, mechanisms, model, nature, noticeably, outer, primary, process, range, replicate, role, section, schematic, specific, structure, theoretical, transport, variability, zone;

– **міжгалузева**: *adult, arm, biology, bipolar, body, cargo, cell, clinical, communicative, daughter, defect, deterioration, dietary, disease, eyes, fibre, foot, homeostasis, inherited, mental, mice, molecular, morphology, mother, nutrition, organ, overweight, proteins, retrograde, signal, trait, transition, treatment;*

– **вужькогалузева**: *anterograde, antipsychotic, appendage, autoimmune-sensing, axoneme, Caenorhabditis, centriole, cilia, ciliary, ciliogenesis, ciliopathy, diabetes, diagnosis, distal, dynein, dysfunction, embryo, GPCR (G-protein coupled receptor), genes, genetics, genotypic, heterogeneity, IDA (Inner dynein arms), immunological, invertebrate, kidney, kinesin, medication, membrane, metabolomics, microtubules, morphogenesis, motile, motility, mutation, neurological, ODA (Outer dynein arms), ontogenetic, organelle, organogenesis, pathogenic, patient, phenotype, photoreceptor, physiological, polycystin, polydactyly, receptor, senile, tissue, vertebrate, Xenopus, Y-linker, zebrafish.*

До міжгалузевого тематичного класу зараховуємо слова, які, на нашу думку, можуть бути вживані в інших галузях, проте належать також до медичної галузі. Саме тому серед зазначених вище слів виокремлюємо вужькогалузевий клас вже на основі **тематико-семантичних** класів:

– загальні поняття: *environmental, nature;*

– найменування наук або підгалузей: *biology, metabolomics, morphology;*

– властивості, риси організмів, їхніх частин: *abnormal, anterograde, homeostasis, immunological, motility, neurological, physiological, senile;*

– процеси: *deterioration, morphogenesis, mutation, organogenesis;*

– анатомія, частини тіла людини або органів: *appendage, arm, body, eyes, invertebrate, kidney, photoreceptor, receptor, vertebrate;*

– зоологія: *zebrafish;*

– біохімія, пов'язане з молекулами: *dynein, GPCR, IDA, kinesin, metabolomics, molecular, ODA, polycystin;*

– цитологія, клітина, пов'язане з нею: *axoneme, cell, centriole, cilia, ciliary, ciliogenesis, ciliopathy, fibre, membrane, microtubules, molecular, motile, motility, organelle, tissue;*

– генетика: *Caenorhabditis, embryo, gene, genetics, genotypic, heterogeneity, ontogenetic, phenotype, Xenopus, Y-linker;*

- психологія: *daughter, mother*;
- стоматологія: *distal*;
- патологія: *autoimmune-sensing, defect, diabetes, disease, dysfunction, overweight, polydactyly*;
- психологія: *antipsychotic, bipolar, mental, treatment*;
- медична допомога, лікування: *clinical, diagnosis, dietary, medication, nutrition, patient, treatment*.

Серед розглянутих тематико-семантичних класів відзначимо окремо терміни на позначення частин тіла, адже такі слова як *око, вухо* є загальноживаними. Тобто ми допускаємо функціонування термінів у ширшому за тематичним принципом сенсі, перебуваючи у межах чітко окресленого семантичного класу.

Висновки. Отже, у науковій розвідці представлено одну з загальноприйнятих класифікацій термінів за тематичним принципом та зарахування лексем англійської мови до неї.

У межах нашої розвідки вузькоспеціальні терміни вналежнюємо до найінформативніших, оскільки вони становлять галузеву систему й представляють основу термінологічного дослідження лексики певної галузі. У разі з медичною цариною зауважимо, що вузькогалузєва медична лексика становить семантичне ядро, яке стоується лише зазначеної галузі та становить її сутність.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у використанні запропонованої класифікації медичних термінів будь-якої мови, впорядкуванні, фіксації, збереженні наявних спеціалізованих лексем та їхньому використанні у подальших дослідженнях медичної термінології, суміжних дисциплінах та галузях, а також в оптимізації складання вузькоспеціалізованих медичних словників та словників медичної галузі з використанням кількох мов на основі зібраних термінів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Литвинко О. До генези теорії про терміни. Другі Каразінські читання: Два століття Харківської лінгвістичної школи: Матеріали Всеукраїнської наукової конференції (лютий 2003 р.). Харків: Харківський нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна. 2003. С. 75–76.
2. Литвинко О. Семантичні відношення в англійській терміносистемі галузі машинобудування. *Вісник Харківського нац. ун-ту ім. В.Н. Каразіна*. 2003. № 611. С. 171–174.
3. Литвинко О. Феномен омонімії (на матеріалі англійської субмови машинобудування). *Філологічні студії*: Зб. наук. праць. Луцьк, 2004. № 4. С. 156–159.
4. Дорошенко С. Про польову структуру української термінології нафтогазової промисловості. *Проблеми граматики і лексикології української мови*. Зб. наук. праць. К., 2002. С. 151–159.
5. Дорошенко С. Українська термінологія нафтогазової промисловості: становлення і розвиток: монографія. Полтава: Вид-во ПолтНТУ, 2013. 137 с.
6. Лепеха Т. Лексико-семантичні та словотвірні-структурні особливості судово-медичної термінології: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01; Дніпропетр. держ. ун-т. Д., 2000. 19 с.
7. Перхач Р.-Ю., Сулуловська М. Семантичний аналіз медичних термінів в інструкціях до лікарських препаратів. *Молодий вчений*. 2019. № 10 (74). С. 190–193. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-10-74-44>
8. Рябушко О. Б. Епонімічні терміни в медичній генетиці. *Актуальні проблеми сучасної медицини*: Вісник Української медичної стоматологічної академії. 2020. Т. 20, № 1 (69). С. 172–176. URL: http://194.44.242.25/cgi-bin/Webirbis3/cgiirbis_64.exe
9. Навчук Г., Ткач А. Українська медична термінологія на сучасному етапі: проблеми впорядкування. Буковинський державний медичний університет. Чернівці. 2010. Том 14, № 4 (56). С. 163–166.
10. Присяжнюк Н. М., Юфименко В. Г. Терміни-епоніми в українській стоматологічній термінології. *Погляд майбутніх лікарів на сучасну медицину*: тези доповідей 71-ї Всеукр. студентської наук. конф. Полтава, 2015. С. 99.
11. Лисюк В. Репрезентація синонімії в медичній термінології (на матеріалі іспаномовної періодики). *Закарпатські філологічні студії*. Випуск 10. Том 1. 2019. С. 156–160.
12. Barbara A. Gyls, Mary Ellen Wedding *Medical Terminology Systems: A Body Systems Approach 5th Edition* F.A. Davis, 2017. 593 p.
13. The role of cilia during organogenesis in zebrafish. Liu J et al. *Open Biol.* 13: 230228. 2023. URL: <https://doi.org/10.1098/rsob.230228>
14. Alfred I. Tauber *Reconceiving autoimmunity: An overview*. *Journal of theoretical biology*. 2014. 9 p.
15. Biological determinants of health: Genes, microbes, and metabolism exemplars of nursing science. *Nursing outlook*. A. Starkweather et al. Volume 65, Number 5. 2017. 16 p.
16. Pharmacotherapeutic Interventions for Bipolar Disorder Type II: Addressing Multiple Symptoms and Approaches with a Particular Emphasis on Strategies in Lower and Middle-Income Countries. Godman et al. *Expert Opinion on Pharmacotherapy* 20, no. 18 (2019). URL: https://www.academia.edu/81343399/Pharmacotherapeutic_

interventions_for_bipolar_disorder_type_II_addressing_multiple_symptoms_and_approaches_with_a_particular_emphasis_on_strategies_in_lower_and_middle_income_countries?ri_id=26327

17. Дмитрук Л. А., Фурт Д. В. Термінологія: навчальний посібник. Кривий Ріг: ДонНУЕТ, 2020. 172 с.

18. Гудима Н. В. Класифікація основних типів запозичень у сучасній українській літературній мові. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Кам'янець-Подільський. *Аксиома*, 2009. Вип. 20. С. 147–151.

19. Біян Н. Лексико-семантична та структурна класифікація термінів в англійській мові. *Іноземна філологія*. 2009. Вип. 121. С. 142–149.

20. Харчук Л. Тематична класифікація українських електроенергетичних термінів. *Термінологічний вісник*: Зб. наук. пр. К.: ІУМ НАНУ, 2013. Вип. 2 (2). 2013. С. 72–77.

21. Introducing scientific language. Victoria State Government Department of Education. URL: <https://www.education.vic.gov.au/school/teachers/teachingresources/discipline/english/literacy/Pages/scientificlanguage.aspx>